

ТРАНСПОРТНА СИСТЕМА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Ключові слова: транспортна система, ринок туристичних послуг, фактори функціонування.

Вступ. Постановка проблеми. Формування ринкових засад господарювання та розвитку економіки України вимагає підвищення ефективності використання наявного потенціалу, що, в свою чергу, може забезпечити оптимізацію та прискорення соціально-економічного розвитку держави. Важливою складовою ресурсного потенціалу України є туристичні ресурси. Ринок туристичних послуг, як і будь-який інший вид ринку, включає систему відносин, пов'язаних із купівлею-продажем товарів та послуг. Ринок туристичних послуг є складовою частиною ринку послуг і спрямований на забезпеченні потреб населення у відпочинку.

Розвиток ринку туристичних послуг значною мірою залежить від рівня розвитку транспортної системи, тому дослідження та прогнозування впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг в умовах трансформації економічної системи є особливо актуальним і потребує розробки відповідного теоретико-методологічних підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові основи дослідження проблем функціонування ринку туристичних послуг та туристсько-рекреаційної діяльності розглянуто у працях В. Азара, Г. Александрової, О. Бейдика, Ч. Гельднера, М. Жукова, І. Зоріна, М. Кабушкіна, В. Квартальнова, В. Кифяка, Ф. Котлера, М. Крачила, О. Любіцевої, С. Макаренка, Д. Маккенела, М. Мироненка, В. Пазенка, В. Преображенського, І. Твердохлебова, Т. Ткаченко, В. Федорченко, О. Чудновського, І. Яковенко та інших вчених.

Водночас питання впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг вивчені недостатньо, тому проведення даного

дослідження є важливим і його результати слід враховувати при реалізації державної політики у сфері туризму.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою даної роботи є розглянути методичні аспекти дослідження та прогнозування впливу транспортної системи на формування та розвиток ринку туристичних послуг, проаналізувати особливості оцінки чинників функціонування ринку туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу. В залежності від характеру походження та особливостей впливу чинників на формування та розвиток ринку туристичних послуг можна виділити наступні підходи до їх класифікації: 1) за ступенем впливу (статичні, динамічні); 2) за об'єктивністю виникнення (об'єктивні, суб'єктивні); 3) за генезою (внутрішні, зовнішні); 4) за характером впливу (екстенсивні, інтенсивні); 5) за результатами впливу (позитивного та негативного впливу або стимулюючі, стабілізуючі та деструктивні).

Функціонування ринку туристичних послуг відбувається під впливом ряду чинників, основними групами яких є внутрішнє та зовнішнє середовище функціонування ринку туристичних послуг.

Для більш детального вивчення існуючої ситуації на ринку туристичних послуг та створення бази для прогнозування його розвитку і формування державної політики у туристичній сфері необхідно здійснити цілісний аналіз особливостей зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг. Розвиток ринку туристичних послуг значною мірою залежить від соціально-економічного стану, зокрема, рівня розвитку транспортної системи, економічної активності населення.

Зовнішнє середовище формування ринку туристичних послуг включає: природне та соціально-економічне середовище, інфраструктуру, демографічну ситуацію та систему розселення населення (рис. 1).

Зовнішнє середовище функціонування ринку туристичних послуг в умовах трансформації економічної системи характеризується такими соціально-економічними проблемами, як спад виробництва, недостатній рівень конкуренції на окремих товарних ринках, уповільнення темпів залучення прямих іноземних інвестицій, недостатній рівень сформованості ринкової інфраструктури тощо. Важливим при аналізі зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг є врахування впливу транспортної системи.

Оцінка чинників функціонування ринку туристичних послуг має здійснюватись відповідно до розробленої науково-обґрунтованої методики та з урахуванням специфічних особливостей соціально-економічного розвитку. Дана методика базується на системному підході до об'єкту дослідження та комплексному вивченні впливу окремих чинників на сучасний та перспективний стан розвитку ринку туристичних послуг.

Показники, що характеризують вплив чинників на функціонування ринку туристичних послуг, можна розділити на:

1) абсолютні (вказують на кількісні особливості розвитку ринку) та відносні (вказують на кількісні співвідношення між окремими показниками);

2) кількісні та якісні (вказують на результати впливу чинників, на специфіку ринку туристичних послуг чи його елементів та допомагають оцінити кількісні показники);

3) прогностні (планові) та звітні (фактичні);

4) загальні або наскрізні (охоплюють всі сторони розвитку ринку туристичних послуг) та спеціальні (стосуються окремих рівнів або сегментів ринку туристичних послуг);

5) основні (узагальнюють основні процеси та явища) та додаткові (характеризують окремі аспекти розвитку ринку туристичних послуг).

Рис. 1 – Структура зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг

Джерелами отримання даних показників є:

1) державні статистичні дані;

- 2) адміністративні дані органів державної виконавчої влади;
- 3) звіти та узагальнені матеріали підприємств, установ, організацій;
- 4) індикативні показники державних програм, узагальнені матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, «круглих» столів, результати обстежень і соціологічних опитувань та інші дані.

Для обробки отриманих показників необхідно провести групування чинників та порівняння їх впливу.

Методика оцінки транспортної системи як складової зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг передбачає розрахунок системи показників та індикаторів, що характеризують вплив даного чинника на стан ринку туристичних послуг, та визначення методів оцінки чинників з урахуванням їх просторової диференціації.

При аналізі зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг доцільно використовувати як експертні, так і фактографічні методи.

Важливими методами оцінки якісних показників впливу середовища функціонування ринку туристичних послуг, є факторний та кластерний аналізи. Слід зазначити, що результати групування регіонів за допомогою кластерного аналізу варто перевіряти (уточнювати) за допомогою інших методів групування, зокрема, рангового та індексного.

Дослідження та прогнозування впливу транспортної системи як складової зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг варто проводити з використанням трьох груп методів:

- 1) методи інформаційного забезпечення, зокрема, метод опитування та спостереження (для отримання необхідної інформації про стан функціонування транспортної системи та її вплив на розвиток ринку туристичних послуг);

- 2) методи дослідження територіальних особливостей розвитку транспортної системи, зокрема, методи класифікації, групувань та відносних величин (для оцінки впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг), наукової систематизації (для узагальнення та систематизації поняттєво-термінологічного апарату), структурного аналізу і синтезу (для узагальнення виявлених тенденцій та особливостей функціонування транспортної системи), статистичні методи та спеціальні методи статистичного аналізу (для обробки статистичної інформації), картографічного (для оцінки просторових відмін і залежностей);

- 3) методи прогнозування, розробки рекомендацій та обґрунтування заходів регіонального програмування розвитку транспортної системи, зокрема, експертні та фактографічні методи моделювання і прогнозування (для обґрунтування оптимальних шляхів подальшого розвитку транспортної системи як складової зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг).

Територіальний (просторовий) підхід до оцінки зовнішнього середовища формування та розвитку ринку туристичних послуг передбачає

узагальнення специфічних рис формування, відтворення, використання, розподілу (перерозподілу) та управління туристичним потенціалом в процесі споживання туристичного продукту.

Типізація регіонів проводиться окремо по кожній групі чинників за результатами групувань, проведених за допомогою кластерного аналізу. Уточнення групувань регіонів проводиться за допомогою рангового та індексного методів, які полягають у визначенні місця кожного із регіонів за значеннями обраних показників.

Проведення типізації регіонів за впливом транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг проводиться у наступній послідовності:

1. Вибір та опрацювання показників:

а) підбір експертним методом ряду показників в розрізі регіонів, що характеризують окремі аспекти впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг;

б) нормалізація відібраних показників шляхом визначення співвідношення між «найкращими» (з огляду на функціонування ринку туристичних послуг) та «найгіршими» їх значеннями, розрахунок індексів для проведення кластерного аналізу (різницю між значенням показника в кожному регіоні та його «найгіршим» значенням варто розділити на різницю між «найкращим» та «найгіршим» значенням даного показника по регіонах);

в) розрахунок сумарних рангів (місця регіонів за значенням показників від «найкращого» до «найгіршого») та індексів (розрахованих відносно до найгіршого значення кожного з показників) групи показників по регіонах.

2. Групування регіонів за допомогою кластерного аналізу, рангового та індексного методів:

а) визначення оптимальної кількості груп (кластерів) регіонів шляхом експертної оцінки;

б) проведення кластерного аналізу та групування регіонів за допомогою програмного забезпечення «STATISTIKA»;

в) уточнення груп регіонів ранговим та індексним методами.

3. Типізація регіонів за сумарним проявом впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг:

а) визначення кількості можливих типів регіонів та критеріїв їх виділення;

б) виділення типів регіонів; в) інтерпретація та опис отриманих типів регіонів, визначення їх найістотніших особливостей.

Даний підхід може бути використаний і при типізації регіонів за іншими складовими зовнішнього середовища функціонування ринку туристичних послуг.

Функціонування та розвиток ринку туристичних послуг відбувається під впливом ряду чинників, що діють взаємопов'язано і корелюються між собою. Для інтегральної оцінки впливу сукупності чинників доцільно використовувати факторний аналіз, що дає змогу визначити найбільш суттєві

чинники розвитку ринку туристичних послуг, провести їх групування та визначити місце транспортної системи серед інших чинників.

Проведення факторного аналізу дає можливість об'єднати визначені показники у певні групи (за спільністю впливу на об'єкт дослідження) та скоротити кількість показників, провести їх класифікацію. Таким чином, проводиться ранжування показників за силою впливу на об'єкт дослідження шляхом розрахунку факторних навантажень (коефіцієнтів кореляції). Даний метод базується на припущенні, що показники, які описують функціонування об'єкту дослідження, можна замінити на меншу кількість факторів.

Основні групи показників, що характеризують рівень розвитку транспортної системи та можуть бути використані в інтегральній оцінці чинників функціонування ринку туристичних послуг, визначаються експертним методом з урахуванням принципу статистичної доступності.

Прогнозування впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг доцільно розглядати як «процес наукового передбачення змін у часі просторової організації людської діяльності в регіонах» [2, с. 33], що має на меті визначення якісної та кількісної оцінки впливу транспортної системи на просторове формування попиту та пропозиції туристичного продукту та збалансування ринку туристичних послуг.

При здійсненні прогнозування транспортної системи важливим є додержання принципів територіальної цілісності, просторово-часової єдності, територіальної ієрархічності та регіонального типологізму.

Звичайно, методичні засади та прийоми прогнозування транспортної системи та її складових потребують подальшого удосконалення, тому існує необхідність розширення та вдосконалення методологічної бази регіонального прогнозування, формування на основі прогнозних показників раціональної державної політики. Основою метою суспільно-географічного прогнозування впливу транспортної системи на ринку туристичних послуг є змодельовати ситуацію в недалекому майбутньому відповідно до сучасного стану та основних тенденцій соціально-економічного розвитку.

Загальна схема прогнозування транспортної системи на її впливу на функціонування ринку туристичних послуг може включати три основні етапи:

1) початковий етап (визначення мети та завдання прогнозування; формулювання загальних уявлень про можливості і тенденції розвитку, напрями удосконалення транспортної системи та розробка на цій основі дієвих заходів регіонального розвитку; обґрунтування прогнозних індикаторів розвитку транспортної системи та ринку туристичних послуг; вибір методів прогнозування, збір та систематизація вихідних даних);

2) основний етап (побудова логічних та формалізованих моделей транспортної системи регіону; розрахунок та інтерпретація отриманої інформації; визначення та обґрунтування варіантів прогнозів);

3) завершальний етап (узагальнення окремих елементів прогнозу транспортної системи; обґрунтування оптимальної територіальної структури

транспортної системи та ринку туристичних послуг; обґрунтування перспектив просторово-часової організації ринку туристичних послуг під впливом транспортної системи; обґрунтування та запровадження заходів державної регіональної політики).

Джерелом аналітичної інформації для прогнозування виступають показники щодо соціально-економічних процесів за попередні роки. На їх основі встановлюються закономірності впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг і виявляються можливі параметри їх впливу на майбутнє. На прогнозні значення показників впливають економічні, соціальні, політичні і суспільно-географічні чинники.

Інформаційне забезпечення регіонального прогнозування передбачає: збір даних; впорядкування, систематизація та обробка даних; обробка та аналіз отриманої інформації.

Інформацію, що використовується при прогнозуванні впливу транспортної системи на ринку туристичних послуг за способом її отримання можна розділити на дві основні частини:

1) первинна інформація – отримується в процесі самого дослідження з метою визначення прогнозних показників;

2) вторинна інформація – наукові публікації, статистичні та адміністративні дані, інша інформація, отримана не безпосередньо для проведення даного спостереження.

Слід зазначити, що інформація, яка використовується для прогнозування, має бути достовірною (відповідати реальному стану речей), співвідною, вичерпною та доступною і носити просторовий, часовий та змістовний характер.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, стабілізація демографічної та соціально-економічної ситуації і формування на цій основі ефективних ринку туристичних послуг відбувається в умовах наявного соціально-економічного середовища, складовою якого виступає транспортна система.

З метою оптимізації впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг, необхідно здійснювати науково обґрунтоване державне регулювання, одним із інструментів якого є розробка та реалізація регіональних програм. Джерелом аналітичної інформації для обґрунтування заходів регіонального програмування є результати прогнозування.

Список літератури

1. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг : / Любіцева О. О. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
2. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : монографія / К. В. Мезенцев. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 253 с.
3. Сайчук В. С. Теоретичний рівень географічних знань в контексті вивчення туристичної сфери / В. С. Сайчук // Економічна та соціальна географія : наук. зб. – К., 2012. – Вип. 2 (65). – С. 37–44.
4. Сайчук В. С. Оцінки впливу транспортної системи на функціонування ринку туристичних послуг: методичні аспекти дослідження та прогнозування / Віктор Сайчук // Взаємодія транспорту і туризму: тенденції, проблеми, перспективи : матеріали наук.- практ. конф.,

11-12 жовтня 2012 р. – К., 2012. – С. 45–52. 5. Сайчук В. С. Региональное планирование и программирование в туризме / В. С. Сайчук // Современные проблемы гуманитарных и естественных наук : материалы XVI-й Международной научно-практической конференции, 30 ноября 2012 г. – Рязань, 2013. – С. 102–104.

Сайчук В. С. Транспортна система як чинник формування та розвитку ринку туристичних послуг

В статті розглянуті методичні аспекти дослідження та прогнозування впливу транспортної системи на формування та розвиток ринку туристичних послуг, визначені особливості оцінки факторів функціонування ринку туристичних послуг.

Ключові слова: транспортна система, ринок туристичних послуг, фактори функціонування.

Сайчук В. С. Транспортная система как фактор формирования и развития рынка туристических услуг

В статье рассмотрены методические аспекты исследования и прогнозирования влияния транспортной системы на формирование и развитие рынка туристических услуг, предельны особенности оценки факторов функционирования рынка туристических услуг.

Ключевые слова: транспортная система, рынок туристических услуг, факторы функционирования.

Saichuk V. S. The transport system as a factor in the formation and development of the market of tourist services

The methodological aspects of the study and predict the effects of the transport system on the formation and development of the tourism market; the features of evaluation factors functioning of the market of tourist services are described.

Key words: the transport system, the tourism market, the factors of the operation.